

22.7.2020

EOAK/6166/2019

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamiehen sijainen Mikko Sarja

Esittelijä: Esittelijäneuvos Tapio Rätty

Rajoitustoimenpiteet lastensuojelulaitoksessa

1 KANTELU

Kantelija arvosteli sijaishuoltopaikkansa Villan Keikyän menettelyä rajoitustoimenpiteiden käytössä.

Kantelija kertoi, että hänen yhteydenpitoaan oli rajoitettu ilman päätöksentekoa, häntä oli kiinnipidetty ilman perusteita ja hänen liikkumistaan oli voimakkaasti rajoitettu. Kantelija liitti kirjoitukseensa sijaishuoltopaikassa tehdyn sopimuksen puhelimen käytöstä.

Kantelija kertoi vielä, ettei hän ollut saanut itseään koskevia rajoituspäätöksiä haltuunsa sen johdosta, että laitos ei niitä hänelle ollut antanut.

Vielä kantelija kertoi, että yhteydenpito sosiaalityöntekijään oli ollut vähäistä sen jälkeen, kun hänen sijaishuoltopaikkansa oli siirretty Villa Keikyään.

Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveystyöpalvelut sekä Villa Keikyä antoivat kirjoituksen johdosta selvityksen. Nämä selvitykset ovat tämän päätöksen liitteenä.

Selvitykseen on liitetty kantelijaa koskevia rajoituspäätöksiä sekä sijoittajakunnan ja laitoksen tekemiä asiakaskertomus- ja päivittäismerkintöjä.

Selvityksestä ilmenee myös, että Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveystyöpalveluiden lastensuojelun vastualuejohtaja ja johtava sosiaalityöntekijä ovat käyneet Villa Keikyässä 21.11.2019. Käynnin tarkoituksena oli keskustella laitoksen henkilökunnan kanssa laitoksen toiminnasta ja rajoittamistoimenpiteistä, joita kantelussa oli tuotu esiin.

3 RATKAISU

3.1 Selvityksistä ilmeneviä tietoja

Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveystyöpalvelukuntayhtymän antamasta selvityksestä ilmenee seuraavaa.

Kantelijan sijaishuoltopaikka on muutettu Villa Keikyään 27.8.2019 lukien.

Kantelijan sosiaalityöntekijä on ollut poissa syyskuusta lukien ja johtava sosiaalityöntekijä on hoitanut sosiaalityöntekijälle kuuluvia tehtäviä. Kantelija tavattiin hänen kantelukirjoituksensa ja Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveystyöpalvelukuntayhtymälle kantelun johdosta lähetetyn selvityspyynnön jälkeen. Sosiaalityöntekijän vähäisiä yhteydenottoja kantelijaan pahoiteltiin tällöin

kantelijalle.

Selvityksestä ilmenee, että kantelijalle ei ole annettu hänen omaan haltuunsa häntä koskevia rajoituspäätöksiä.

Selvityksestä ilmenee myös, että edellä mainitulla käynnillä kuntayhtymän viranhaltijat olivat tiedustelleet Villa Keikyän työntekijältä, pitääkö paikkansa se, ettei nuorilla ole sijaishuoltoyksikössä omia puhelimia. Selvityksen mukaan työntekijä kertoi, ”että puhelimia ei ole, koska ne ovat hävinneet tai rikkoutuneet – ei siksi, että yhteydenpitoa olisi rajoitettu”.

Rajoitustoimenpiteiden selvittämisestä on selvityksessä lisäksi todettu seuraavaa: ”Kysymme laitoksessa aiemmin tehdyistä liikkumis- ja yhteydenpidon rajoittamispäätöksistä: onko päätöksistä annettu tieto ja kopio [kantelijalle] ja ovatko päätökset asianmukaisesti ja lain mukaan tehtyjä? [Sijaishuoltopaikan edustaja] kertoo, että päätökset on tehty lain mukaan, päätökset on käyty [kantelijan] kanssa läpi ja hän on kertonut oman kantansa päätöksiin ja on ne allekirjoittanut.”

Rajoitustoimenpiteiden valvonnasta selvityksessä todetaan seuraavaa: ”Lapseen kohdistuvia rajoitustoimenpiteitä on täytäntöön pantu harkiten ja lain määrittämässä puitteissa. Rajoitustoimenpiteitä on käytetty ainoastaan äärimmäistä huolta herättävissä tilanteissa, joissa on täytyntä toimia lapsen oman turvallisuuden takaamiseksi. Rajoitustoimenpiteitä henkilötarkastuksen ja -katsastuksen osalta on Villa Keikyässä suoritettu vain, mikäli on ollut vahva syy epäillä, että asiakkaalla on hallussaan ylimääräisiä, hänelle haitallisia ja sijaishuoltopaikassa kiellettyjä, aineita tai esineitä, tai tilanteissa, joissa asiakas on ollut sekavan ja päihtyneen oloinen.”

Villa Keikyän selvityksessä on todettu seuraavaa. Kantelijan yhteydenpitoa ei ole rajoitettu ilman päätöksentekoa vastoin hänen omaa tahtoaan. Selvityksessä on todettu seuraavaa: ”[Kantelijan] mielipidettä yhteydenpitoon ja oman puhelimen käyttöön on haluttu kuulla ja hänen kanssaan on keskusteltu asiasta ennen aineiden ja esineiden (tässä tapauksessa puhelimen) haltuunottopäätöksen raukeamista sekä häntä on kuultu haltuunottopäätöksen rautessa. Tällöin sekä aiempien keskustelujen perusteella hänen kanssaan on yhteisymmärryksessä päätetty tehdä puhelimen käyttösopimus, jonka sisältöön hän on saanut itse vaikuttaa ja joko hyväksyä tai hylätä sopimuksen.”

Kiinnipitojen osalta selvityksessä on todettu, että kantelijaa ei ole kiinnipidetty Villa Keikyässä ilman perusteita. Selvityksen mukaan kantelijaa on kiinnipidetty kolmessa eri tilanteessa. Villa Keikyä on viitannut asiassa tapahtumakirjauksiin kantelijaa koskevissa päivittäismerkinnöissä.

Selvityksessä on todettu kantelijan mainitsemista huonerangaistuksista (huoneeseen ohjaaminen, jollei osallistu laitoksen päiväohjelmaan) seuraavaa: ”Mikäli lapsi on niin huonokuntoinen, käytännössä päihtynyt tai vieroitusoireissa tai muutoin sairas, niin silloin levätään pääsääntöisesti omassa huoneessa. Kyseessä ei ole rangaistus vaan lapsen turvaaminen ja hyvinvoinnin tukeminen.”

Siltä osin kuin kantelija kertoi, että nuorilla ei saa olla puhelinta laitoksessa, vaikka yhteydenpidon rajoituspäätöstä tai haltuunottopäätöstä ei olisi tehty, selvityksessä on todettu seuraavaa: ”Väite ei pidä paikkaansa. Jokaisella nuorella saa olla oma puhelin, jos hänelle ei ole asetettu yhteydenpidon rajoittamispäätöstä ja hänellä on olemassa oma puhelin. Jokaisen nuoren tilanne ratkaistaan lapsen etu ja yksilöllinen tilanne huomioiden. Myös kantelijan sijoituksen aikana muilla nuorilla on ollut omia puhelimia.”

Siltä osin kuin kantelija on kertonut, ettei hänellä ole ollut mahdollisuutta koulunkäyntiin, selvityksessä todetaan seuraavaa: ”Villa Keikyässä selvitetään yksilökohtaisesti jokaisen lapsen koulunkäynnin tilanne. Mikäli lapsella on koulupaikka, tai hän on oppivelvollinen, hän on koulukuntoinen eikä tarvitse esimerkiksi liikkumisvapauden rajoittamispäätöstä, niin selvitämme yhteistyössä koulun kanssa, miten koulunkäynti olisi mahdollista toteuttaa.”

Selvityksessä on vielä kiistetty joukkorangaistusten käyttö.

3.2 Arviointi

3.2.1 Yleistä

Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveystalvvelukuntayhtymän ja Villa Keikyän selvityksissä on kiistetty kantelijan väitteet. Asiassa on siis esitetty ristiriitaisia näkemyksiä. Toisaalta myös Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveystalvvelukuntayhtymän sekä Villa Keikyän selvitykset sisältävät ristiriitaista selvitystä.

Olen arvioinnissani ottanut huomioon kantelukirjoituksen, saamani selvitykset, kantelijasta laaditut asiakirjat ja hänelle tehdyt rajoituspäätökset siltä osin kuin ne on minulle toimitettu.

3.2.2 Puhelimen haltuunotto ja sopimus puhelimen käytöstä

Kantelija on arvostellut Villa Keikyää siitä, että hänen puhelimenkäyttöään rajoitettiin hänen alikirjoittamallaan puhelimenkäytösopimuksella. Villa Keikyän selvityksen mukaan kantelijan kanssa tehtiin yhdessä hänen kanssaan laitoksen käytössä oleva niin sanottu puhelimen käytösopimus. Laitoksen antaman selvityksen mukaan kantelija sai vaikuttaa sopimuksen sisältöön itse ja joko hyväksyä tai hylätä sen.

Mainitun 23.10.2019 tehdyn puhelimen käyttöä koskevan sopimuksen mukaan kantelija sai päivittäin oman puhelimensa käyttöön yhden tunnin ajaksi siten, että puhelinta voitiin käyttää Villa Keikyän päiväohjelman ulkopuolella ohjaajan valvonnassa. Sopimuksen mukaan puhelinta saatiin käyttää vain sovittuun numeroon soittamiseen tai sovitusta numerosta soitetun puhelun vastaamiseen.

Sopimuksessa on vielä nimenomaisesti todettu, että mikäli puhelimen käytöstä aiheutuu ongelmia, Villa Keikyän ohjaaja tekee puhelimesta lastensuojelulain (65 §:n mukaisen) mukaisen aineiden- ja esineiden haltuunoton.

Villa Keikyän selvityksestä ilmenee, että sopimus tehtiin kantelijan ja Villa Keikyän välillä sen jälkeen, kun lastensuojelulain 65 §:n mukainen puhelimen haltuunottopäätös oli raukeamassa.

Kantelukirjoituksen ja saamani selvityksen perusteella on vahvasti epäiltävissä, ettei kantelijalla ole ollut tosiasiallisesti muuta mahdollisuutta kuin suostua kyseessä olevan sopimuksen tekemiseen. Sopimuksella on voimakkaasti rajoitettu kantelijan oikeutta käyttää omaa puhelintaan sekä päivittäin ajallisesti että myös siihen nähden, keneen kantelija sai ottaa puhelimellaan yhteyttä ja kenen puheluihin hän sai vastata. Lisäksi kantelija - ainakin sopimuksen mukaan - sai puhua puhelimellaan vain laitoksen henkilökunnan ohjaajan läsnä ollessa.

Totean, että rajoitustoimenpidettä koskevan päätöksen tekemisessä ja sen täytäntöönpanossa on kyse julkisesta hallintotehtävästä, jossa käytetään julkista valtaa riippumatta siitä, tehdäänkö

päätökset yksityisten, valtion tai kunnan ylläpitämissä laitoksissa. Rajoitustoimenpiteiden käyttöä ei voida missään tilanteessa perustaa lapsen itsensä antamaan suostumukseen tai hänen lupaansa. Lastensuojelulain tarkoittamissa rajoitustoimenpiteissä on kyse sellaisista toimenpiteistä, jotka puuttuvat johonkin lapsen perustuslailla turvattuun perusoikeuteen. Kysymys on tässä mielessä ehdottomista lapselle kuuluvista oikeuksista.

Sijoitettujen lasten osalta kysymys on selkeästi alisteisesta viranomaisen/laitos-lapsi -asetelmasta, jolloin suostumuksen pyytämistä ei voi pitää lain mukaisena hyväksyttävänä menettelyinä. Alisteisessa asemassa olevan lapsen antamaa suostumusta ei voida mielestäni pitää aiona tahdonilmauksena ja suostumuksena. Totean vielä itsestäänselvyytenä sen, että laitokseen sijoitettu lapsi voi olla siinä käsityksessä, ettei hänellä tosiasiaassa ole mahdollisuutta kieltäytyä suostumuksen antamisesta.

Kantelija on kertonut myös, että sijoitetut lapset Villa Keikyässä eivät saaneet käyttää puhelinta, vaikka heidän kohdallaan ei olisi tehty yhteydenpidon rajoituspäätöstä. Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän selvityksestä toisaalta ilmenee, että Villa Keikyän työntekijä oli sosiaalityöntekijöille kertonut, että kaikilla laitoksessa olevilla lapsilla ei ollut puhelinta, koska puhelimet olivat rikki. Villa Keikyän selvityksen mukaan kaikille lapsille tarvittaessa on kuitenkin tehty joko yhteydenpidon rajoituspäätös tai puhelimen haltuunotto päätös.

Minulle annetuissa selvityksissä on siis esitetty ristiriitaista tietoa. Minulla ei ole ollut mahdollisuutta selvittää sitä, oliko mahdollisesti kaikille tapahtumahetkellä Villa Keikyässä sijoitetuille lapsille tehty samanlainen puhelimen käyttösopimus kuin kantelijallekin. Toisaalta minulle on syntynyt vahva vaikutelma siitä, ettei Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymällä ollut tietoa tällaisen sopimuksen vaikutuksista siitäkin huolimatta, että mainittu sopimus on ollut kantelukirjoituksen liitteenä. Ainakaan sopimuksen hyväksyttävyyteen ei ole otettu mitään kantaa Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän selvityksessä.

Korostan vielä tässä yhteydessä, että mikäli lapsen yhteydenpitoa rajoitetaan, on siitä tehtävä asianmukaisesti lastensuojelulain mukaiset päätökset, mikäli laissa säädetyt edellytykset täyttyvät. Mikäli lapsen puhelin otetaan haltuun lastensuojelulain 65 §:n 3 momentin mukaisella tavalla, on samalla turvattava lapsen yhteydenpito. Totean vielä tässä yhteydessä, että mikäli lapsi joutuu käyttämään puhelintaan laitoksen henkilökunnan läsnä ollessa siten, että henkilökunta kuuntelee, mitä lapsi puhuu puhelun vastaanottajalle, on kysymys sellaisesta asiasta, josta viimekädessä on tehtävä yhteydenpidon rajoittamista koskeva päätös.

Lastensuojelulain 4 a §:stä ilmenee, että lastensuojelulaitoksissa annettava hoito ja huolenpito sekä kasvatus eivät saa sisältää laissa tarkoitettuja rajoitustoimenpiteitä. Kuten olen edellä todennut, rajoitustoimenpiteiden käyttöä ei voida perustaa suostumuskonstruktion varaan.

Totean tässä yhteydessä selvyden vuoksi, että on hyväksyttävää ja lastensuojelulain mukaan välttämätöntä, että laitoksissa laitoksen ohjaajat ja lapset keskustelevat yhteisesti laitoksen säännöistä ja niistä seuraamuksista, joita käytösrikkomukset mahdollisesti aiheuttavat. Laitoksessa on kerrottava lapsille laitoksen ja sen henkilökunnan käytössä olevista keinoista sekä toisaalta myös lapselle kuuluvista oikeusturvakeinoista ja siitä, millä tavoin sijoitettu lapsi voi reagoida, mikäli hän kokee kohtelunsa olevan epäoikeudenmukaista tai lainvastaista. Tällaisissa normaaleissa kasvatuskeskusteluissa voidaan sopia yhteisistä pelisäännöistä.

Lastensuojelulain 61 b §:n mukaan palvelujen tuottaja vastaa siitä, että lastensuojelulaitoksessa, jossa tämän lain nojalla sijoitetun lapsen hoito ja huolenpito järjestetään, laaditaan yleinen hyvä kohtelua koskeva suunnitelma osana omavalvontasuunnitelmaa.

Hyvää kohtelua koskevan suunnitelman tulee sisältää tiedot:

- 1) toimenpiteistä lasten ikätasaisen itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi, tukemiseksi ja ylläpitämiseksi;
- 2) menettelytavoista ja 4 a §:ssä tarkoitetuista hyvästä hoidosta, kasvatuksesta sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellisesta valvonnasta ja huolenpidosta, joiden avulla sijaishuolto toteutetaan ensisijaisesti ilman tässä laissa tarkoitettuja rajoituksia;
- 3) siitä, miten rajoitusten käytön yhteydessä huolehditaan kaikkien yksikössä olevien lasten turvallisuudesta;
- 4) siitä, miten palvelujen tai hoidon toteuttamiseen osallistuvien henkilöiden ja muiden toimintayksikössä työskentelevien tai oleskelevien turvallisuudesta huolehditaan rajoitusten käytön yhteydessä ja muissa tilanteissa, joissa heihin saattaa kohdistua väkivallan uhkaa;
- 5) siitä, miten tässä laissa tarkoitettut rajoitukset toteutetaan ja missä tilanteissa niitä voidaan käyttää;
- 6) yleisistä toimintatavoista rajoitusten käytön jälkeen;
- 7) siitä, kuinka lapsille kerrotaan heidän muutoksenhaku- ja kantelumahdollisuuksistaan.

Hyvää kohtelua koskevan suunnitelman laatimisessa ja sen tarkistamisessa on kuultava toimintayksikköön sijoitettuja lapsia ja heille on annettava mahdollisuus osallistua suunnitelman tekemiseen. Valmis suunnitelma tulee käydä yhdessä läpi yksikköön sijoitettujen lasten kanssa ja suunnitelma tulee sijoittaa kaikkien nähtäville. Suunnitelma tulee lähettää tiedoksi lapsen sijoituksesta vastaavalle kunnalle ja yksikköön sijoitetun lapsen asioista vastaavalle sosiaalityöntekijälle sekä se tulee arvioida ja tarkistaa vuosittain.

3.2.3 Kiinnipito

Kantelija on arvostellut häneen kohdistuneita kiinnipitoja. Villa Keikyä on selvityksessään viitanut asiassa tehtyihin merkintöihin kantelijaa koskevissa päivittäismerkinnöissä.

Totean, että lapsen kiinnipitamisestä säädetään lastensuojelulain 68 §:ssä. Sen 1 momentin mukaan laitoksen johtaja tai laitoksen hoito- ja kasvatushenkilökuntaan kuuluva henkilö voi lapsen rauhoittamiseksi pitää kiinni lapsesta, jos lapsi sekavan tai uhkaavan käyttäytymisensä perusteella todennäköisesti vahingoittaisi itseään tai muita ja kiinnipitäminen on lapsen oman tai toisen henkilön hengen, terveyden tai turvallisuuden välittömän vaarantumisen vuoksi tai omaisuuden merkittävän vahingoittamisen estämiseksi välttämätöntä. Kiinnipitäminen on oltava luonteeltaan hoidollista ja huollollista sekä kokonaisuutena arvioiden puolustettavaa, kun otetaan huomioon lapsen käyttäytyminen ja tilanne muutoinkin. Kiinnipitäminen on lopetettava heti, kun se ei enää ole välttämätöntä. Pykälän 2 momentin mukaan kiinnipitamisestä on siihen turvautuneen annettava laitoksen johtajalle kirjallinen selvitys.

Kiinnipitoa koskevan päivittäismerkinnän mukaan (16.10.2019) illalla kantelijalla ja toisella nuorella oli ollut voimakasta sanaharkkaa. Päivittäismerkinnöissä todetaan seuraavaa: ”Kantelija tiedusteli toiselta nuorelta syytä päivän käytökseen ja kohta oli molemmilla nyrkit pystyssä. AK väliin ja tilanne rauhoittui. Kantelija kävi huoneessaan ja sieltä tullessa tiedusteli, mikä oli homman nimi. Kantelija yritti kävellä ylitseni, joten otin selän puolelta kevyeseen hallintaan. Rauhoituttuaan laskettu irti ja keskusteltu.”

Kantelijan toinen kiinnipito tapahtui 30.10.2019. Päivittäismerkinnöissä on kuvattu tilannetta edeltäviä tapahtumia. Ennen kiinnipitoa tilanteessa oli ollut muitakin laitokseen sijoitettuja lapsia. Kiinnipitoa koskevien merkintöjen mukaan ”otin kantelijan hallintaan pitäen käsistä kiinni ja vein keittiön läpi käytävälle kohti kantelijan huonetta ja päästin irti”.

Kolmas kiinnipito oli 19.11.2019. Päivittäismerkintöihin on kirjattu seuraavaa: ”Ohjaaja otti kantelijan hallintaan kädestä pitäen ja puheella rauhallisesti ohjaten vei kohti omaa huonetta. Kantelija huitaisi kädellä, joten ainoa vaihtoehto oli rajata ja rauhoittaa kantelija oman ja muiden turvallisuuden takia. AK tuli tilanteeseen avuksi ja otti oikean käden hallintaan, jolla kantelija huitoi epämääräisesti. Ohjaajat R ja T painoivat kantelijan selälleen sänkyyn tilanteen rauhoittamiseksi käsistä pitäen. Kantelija yritti sylkeä ja haukkui koko ajan ohjaajia. Kantelija piti siirtää lattialle vatsalleen tämän takia. Yksikön johtaja piti jalkoja hallinnassa.”

Totean, että kiinnipitämisellä puututaan aina lapsen perustuslaissa suojattuun henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Kiinnipitämistä onkin siis pidettävä viimesijaisena keinona. Kiinnipitämisen tarkka dokumentointi ja laissa säädetty velvollisuus antaa selvitys kiinnipidosta palvelevat sekä lapsen että myös kiinnipitoon osallistuneiden henkilöiden oikeusturvaa.

Minun on mahdotonta arvioida jälkikäteen kantelijaa koskevista merkinnöistä, onko kiinnipidoille ollut edellytykset. Kiinnipidosta annettavassa selvityksessä ja asiakirjamerkinnöissä tulisi kuvata, miten kiinnipito on saanut alkunsa. Kiinnipidosta tehtävistä merkinnöistä on ilmentävä rajoituksen alku ja sen loppuminen kellonaikoina. Kirjauksista on myös ilmentävä, kuka on kiinnipitoon osallistunut, miten kiinnipito on toteutettu ja missä tilassa kiinnipitoa on jouduttu tekemään. Selvityksistä ja kirjauksista tulisi myös ilmetä, miten kiinnipitoa on käyty lapsen kanssa läpi kiinnipidon jälkeen. Tällaiset merkinnät puuttuvat osin Villa Keikyän laatimista kantelijaa koskevista asiakirjoista. Myöskään lastensuojelulain edellyttämää selvitystä ei ole tehty tai ainakaan minulle ei sitä ole toimitettu.

Totean, että laitoksessa laaditut lasta koskevat merkinnät ovat viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 5 §:n tarkoittamia viranomaisen asiakirjoja. Tämän takia sijoittajakunnan on valvottava laitoksen ylläpitämien asiakasasiakirjojen laatimista ja tarvittaessa annettava ohjeita siitä, miten asiakirjoja on lain mukaan laadittava.

Totean vielä, että pidän positiivisena sitä, että kantelijan toista kiinnipitoa, joka oli toteutettu muiden lasten läsnä ollessa, käytiin asiakirjamerkintöjen mukaan rauhallisesti läpi, tilanteen lauetta, kaikkien laitoksessa olevien lasten kanssa. Mielestäni tällainen menettely on asianmukaista ottaen erityisesti huomioon sen, että kiinnipitotilanteet ovat ahdistavia kaikille läsnä oleville, kiinnipidetyille, laitoksen henkilökunnalle ja laitoksen muille lapsille. Tällaisilla jälkiselvittelyillä voidaan osaltaan vähentää kiinnipitojen ja muiden rajoitusten käyttämistä.

3.2.4 Liikkumisvapauden rajoittaminen ja koulukäynti

Kantelija on arvostellut sijaishuoltopaikkaa siitä, ettei hän ole päässyt kouluun.

Villa Keikyän selvityksen mukaan sijaishuoltopaikassa selvitetään yksilökohtaisesti jokaisen lapsen koulunkäynnin tilanne. Selvityksestä ilmenee, ettei lapsi käy koulua, mikäli hänelle on tehty liikkumisvapauden rajoittamispäätös.

Totean, että lapsen liikkumista voidaan rajoittaa, mikäli lain 69 §:ssä säädetty edellytykset täyttyvät. Lapselle on liikkumisvapauden rajoittamisen aikana turvattava oikeus harrastuksiin ja koulunkäyntiin. Mikäli lapsi poikkeuksellisesti ei voi liikkumisvapauden rajoittamisen aikana käydä

koulussa, on perusopetuslain mukaisesti opetuksen järjestäjällä velvollisuus turvata ja huolehtia sijoitetun lapsen sivistyksellisten oikeuksien toteutumisesta. Tämä voi merkitä esimerkiksi sitä, että opetuksen järjestäjä yhdessä sijaishuoltopaikan kanssa järjestää opetusta muulla tavoin.

Korostan tässä yhteydessä, että lastensuojelulain 52 §:ssä on nimenomainen säännös, jolla on turvattu sijaishuollon aikana sijoitetulle lapselle sivistyksellisten oikeuksien toteutuminen. Säännös on tullut voimaan 1.1.2020.

3.2.5 Rajoituspäätösten tarkastelua

Saamani selvityksen yhteydessä minulle toimitettiin kantelijaa koskevia rajoituspäätöksiä, joita oli tehty kantelijan sijaishuoltopaikassa. Huomioni kiinnittyi eräisiin liikkumisvapauden ja yhteydenpidon rajoittamispäätöksiin.

Kantelijan liikkumisvapautta oli rajoitettu ajalla 28.8.2019 – 3.9.2019. Päätös oli tehty kuitenkin jälkikäteen vasta 6.9.2019.

Kantelijan liikkumisvapautta oli rajoitettu ajalla 19.11.2019 - 25.11.2019. Päätös oli tehty tällöinkin vasta päätöksen voimassaolon lakattua tässä tapauksessa 27.11.2019.

Kantelijan yhteydenpitoa oli rajoitettu ajalla 19.11.-8.12.2019. Päätös tehtiin vasta 27.11.2019. Päätöksen kuulemismerkintöjen mukaan kantelijan huoltajia ei rajoitustoimenpiteistä ennen päätöksentekoa kuultu.

Totean, että päätökset on tehty lainvastaisella tavalla takautuvalle ajalle. Tämä on merkinnyt myös sitä, että kantelijalla itsellään ja hänen huoltajillaan ei ole ollut mahdollisuutta tehokkaasti käyttää asiassa laissa säädettyjä muutoksenhakekeinoja esimerkiksi hakemalla päätöksen täytäntöönpanon kieltoa.

Totean vielä, että ennen rajoitustoimenpidettä koskevaa päätöstä on asianosaisia kuultava siten kuin hallintolaissa säädetään. Hallintolaissa on erikseen säädetty niistä tilanteista, jolloin kuuleminen voidaan jättää tekemättä. Rajoituspäätöksestä on aina ilmettävä, miten ja milloin kuuleminen on toteutettu sekä perusteet sille, miksi kuuleminen on jätetty suorittamatta.

Huomioni kiinnittyi myös siihen, että Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä ei omassa selvityksessään ole näihin edellä mainittuihin päätöksistä ilmeneviin virheellisyksiin kiinnittänyt mitään huomiota, vaikka se on selvityksessään tuonut esiin, että kantelun johdosta laitoksessa suoritettulla käynnillä oli nimenomaisesti ollut esillä muun muassa se, oliko liikkumis- ja yhteydenpidon rajoittamispäätökset tehty lainmukaisesti ja asianmukaisesti.

Palaan tähän kysymykseen vielä jäljempänä kohdassa 3.2.8, jossa arvioin erikseen sijaishuollon ja rajoitustoimenpiteiden valvonnan asianmukaisuutta.

3.2.6 Kantelijan oikeus saada itseään koskevat päätökset haltuunsa

Kantelukirjoituksen ja saamani selvityksen mukaan kantelijalla ei ollut mahdollisuutta pitää huoneessaan häntä koskevia asiakirjoja, erityisesti hänen oikeuksiinsa vaikuttavia päätöksiä.

Saamastani selvityksestä ilmenee, että Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä on sille lähetetyn selvityspyynnön jälkeen selvittänyt asiaa ja ohjannut Villa Keikyää oikeaan menettelyyn. Tämän takia totean vain lyhyesti seuraavan.

Lapsella on oikeus säilyttää (niin halutessaan) omat asiakirjansa tai niiden kopiot itsellään. Siinä tapauksessa, että lapsi itse ei halua säilyttää omia asiakirjojaan, voidaan niitä säilyttää lapsen lukuun lastensuojelulaitoksen yksikön toimistossa. Lapsella tulee tällöinkin kuitenkin olla aina mahdollisuus perehtyä hänelle tullessiin asiakirjoihin. Lapsen asiakirjat tulee olla helposti saatavilla erityisesti valitusajan tai muun määräajan kulumisen aikana.

3.2.7 Huoneeseen ohjaaminen

Kantelija on arvostellut Villa Keikyää siitä, että mikäli hän ei osallistu laitoksen ohjattuun päivätoimintaan, hän joutuu viettämään huoneessaan kyseisen päivän. Villa Keikyä on kiistänyt tämän väitteen. Koska asiassa on esitetty ristiriitaisia näkemyksiä, totean vain yleisesti seuraavaa.

Lastensuojelulain 70 §:n mukaan lapsi saadaan eristää laitoksen muista lapsista, jos hän käyttäytymisensä perusteella on vaaraksi itselleen tai muille taikka jos eristäminen on muusta syystä erityisen perustellusta syystä lapsen hengen, terveyden tai turvallisuuden kannalta välttämätöntä.

Eristäminen ei saa koskaan olla rangaistus, ja eristämisen sijasta on suhteellisuusperiaatteen mukaisesti aina ensin mietittävä muita lievempiä keinoja. Eristämistä ei voida milloinkaan käyttää kasvatuksellisilla perusteilla.

Eristämisen tunnusmerkistön täyttyminen ei edellytä sitä, että lapsen huoneen ovi pidetään lukossa, vaan olennaista on se, että lasta tosiasiallisesti estetään poistumasta huoneesta tai lapsi joutuu oleskelemaan vastentahtoisesti omassa huoneessaan pitkiä aikoja ilman, että kyse olisi eristämissäännöksessä tarkoitettua lapsen käyttäytymisestä.

Eri asia on, että lasta kasvatuksellisena keinona kehoitetaan menemään hetkellisesti omaan huoneeseensa esimerkiksi rauhoittumaan. Huoneen ovea ei lukita eikä lasta estetä poistumasta huoneestaan. Lapsi on tällöin huoneessaan pelkän suullisen kehotuksen perusteella itse harkitsemansa ajan verran.

Kuten olen edellä todennut, en voi arvioida asiaa tarkemmin. Kantelijan kertomus ja Villa Keikyän selvitys poikkeavat toisistaan, eikä minulla arvioni mukaan ole mahdollisuutta hankkia muuta asian arvioinnissa merkityksellistä selvitystä. Tämän takia viittaen yleisesti edellä sanottuun.

3.2.8 Sijaishuollon ja rajoitustoimenpiteiden valvonta

Kantelukirjoituksesta ja saamastani selvityksestä ilmenee, ettei kantelijalle ollut määrätty syksyllä 2019 omaa sosiaalityöntekijää.

Lastensuojelulain 24 §:n mukaan lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on valvottava lapsen edun toteutumista. Lain 29 §:n 1 momentin mukaan lastensuojelua toteutettaessa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun lastensuojelun työntekijän tulee tavata lapsi asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävän usein henkilökohtaisesti.

Lain 53 §:n 1 momentin mukaan lapsen asioista vastaavan työntekijän on huolehdittava siitä, että sijaishuollossa olevalle lapselle selvitetään hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisella tavalla, miksi hänet on otettu huostaan, sekä selostettava niitä toimia, joihin hänen asiassaan on

ryhdytty tai joihin aiotaan ryhtyä. Saman pykälän 2 momentin mukaan lapselle on järjestettävä asiakassuunnitelmaan tarkemmin kirjattavalla tavalla riittävä mahdollisuus tavata henkilökohtaisesti hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää tai muuta lastensuojelun työntekijää muiden läsnä olematta ja keskustella häntä itseään ja sijaishuollon toteuttamista koskevista asioista.

Lastensuojelulain 79 §:n 1 momentin mukaan lapsen sijoittaneen kunnan tehtävänä on valvoa muun muassa, että lapsen sijoitus toteutuu lastensuojelulain mukaisesti ja lapsi saa sijoituksen aikana tarvitsemansa palvelut ja tukitoimet, jotka sijoituskunnan on lain 16 b §:n mukaan järjestettävä.

Edellä todetun mukaan sijoitetulla lapsella on siis sijaishuollon aikana oikeus saada sijaishuoltopaikassaan hänen tarpeidensa mukaista hoitoa ja huolenpitoa.

Lasten sijaishuollosta vastuussa olevan kunnan on arvioitava sijoituksen aikana koko ajan sitä, vastaako lapselle annettu sijaishuoltopaikka hänen tarpeisiinsa. Sijoituksen aikana sijaishuollon valvonnasta ja sijaishuoltopaikan järjestämisen hoidon ja huolenpidon laadun seurannasta vastaa käytännössä lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä.

Sosiaalityöntekijän tehtävänä on valvoa sijaishuollon tosiasiallista järjestämistä, ja erityisesti hänen tehtäviinsä kuuluu valvoa lapseen kohdistettuja rajoitustoimenpiteiden käyttöä sekä sijaishuoltopaikan kasvatusmenetelmiä ja käytäntöjä. Tässä tarkoituksessa sosiaalityöntekijän on varmistettava, että lasta kohdellaan asianmukaisesti ja siten, kuin lainsäädäntö edellyttää. Tämän takia lastensuojelua toteutettaessa lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tulee tavata lapsi riittävän usein henkilökohtaisesti.

Sosiaalityöntekijän tehtävänä on myös pyrkiä osallistamaan lasta hänen omissa asioissaan. Tähän kuuluu olennaisena osana se, että lapsi sijoituspaikassaan kokee tulevansa kuulluksi ja kuunnelluksi. Lapsen tulee voida uskaltaa esittää omia mielipiteitään, myös siinä tapauksessa, että ne ovat sijaishuollon järjestäjää tai sen toteuttajaa arvostelevia tai moittivia.

Mikäli lapsi tuo esiin sijaishuoltoonsa liittyviä epäkohtia, tulee sosiaalityöntekijän välittömästi selvittää ne lapsen sijaishuoltopaikan kanssa.

Saamastani selvityksestä ilmenee, että kantelijalle ei ollut määrätty syksyllä 2019 omaa sosiaalityöntekijää. Sosiaalityöntekijän tehtävistä on vastannut johtava sosiaalityöntekijä.

Kantelija on itse arvostellut sitä, ettei hänellä ollut riittävää kontaktia ja suhdetta omaan sosiaalityöntekijäänsä. Mikäli lapselle ei ole määrätty omaa sosiaalityöntekijää tai sosiaalityöntekijä ei pysty selviytymään tehtävistään hänelle määrättyjen työtehtävien johdosta, saattaa se oleellisesti vaikuttaa sijaishuollon järjestämiseen ja siihen, miten lapsen laissa säädettyjä oikeuksia voidaan turvata.

Sosiaalityöntekijän rooli sijaishuollossa olevan lapsen arjessa on mielestäni merkittävä. Tämän takia kunnan tulee varmistaa, että kaikilla sijoitetuilla lapsilla on oikeus omaan sosiaalityöntekijäänsä ja hänen tukeensa ja palveluihinsa.

Totean vielä, että lastensuojelulain 58 §:n 1 momentin mukaan sijoitetun lapsen hoidossa, kasvatuksessa ja kasvuolojen järjestämisessä tulee noudattaa, mitä lapsen huollosta ja tapaamis-oikeudesta annetun lain 1 §:ssä on säädetty.

Laitoksessa annettavan hyvän kasvatuksen tulee olla yleisesti hyväksyttävää, siis sellaista, joka täyttää ne kriteerit, jotka yhteiskunnassa on yleisesti asetettu hyvälle ja tavanomaiselle kasvatukselle. Kasvatukseen ja siihen liittyvien rajojen tulee olla yksittäisen lapsen kannalta objektiivisesti hyväksyttäviä ja puolustettavia. Lastensuojelulain säännökset eivät anna laitokselle oikeutta käyttää epäasiallisia, perusteettomia tai mielivaltaisia kasvatukseenkeinoja.

Korostan vielä sitä, että laitoksen säännöillä, vaikka lastensuojeluasiakas eli lapsi tai hänen huoltajansa ne hyväksyisikin, ei voida mennä pidemmälle kuin lastensuojelulaki oikeuttaa. Kasvatukseen liittyvillä säännöillä ja rajojen asettamisella edistetään lapsen turvallisuutta, terveyttä ja kehitystä.

Kuten olen edellä todennut, lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän kuuluu valvoa sijaishuollon laatua, sijaishuoltopaikan kasvatukseenmenetelmiä ja rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Tässä tarkoituksessa sosiaalityöntekijän tai sijoittajakunnan vastuussa olevan muun viranhaltijan tulee arvioida rajoitustoimenpiteiden valvonnassa tehtyjä rajoituspäätöksiä ja niitä koskevia kirjausmerkintöjä.

Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä on omassa selvityksessään pitänyt rajoituksia perusteltuina. Selvityksessä ei ole kuitenkaan kiinnitetty ollenkaan huomiota esimerkiksi kantelijan ja Villa Keikyän välillä tehtyyn puhelimen käyttöä koskevaan sopimukseen (ks. kohta 3.2.2) ja rajoituspäätöksissä olleisiin selkeisiin virheisiin (ks. kohta 3.2.5), eikä kantelijan esiin tuomia epäkohtia ollut pyritty selvittämään arvioimalla kantelijalle tehtyjä rajoituspäätöksiä ja niihin liittyviä laitoksessa laadittuja kirjausmerkintöjä. Selvityksessä ei ole myöskään arvioitu laitoksen sääntöjen ja kasvatukseenmenetelmien asianmukaisuutta ja niiden suhdetta laissa säädettyihin rajoitustoimenpiteisiin.

Mielestäni sijaishuollon laadun ja rajoitustoimenpiteiden valvonta on tässä tapauksessa ainakin näiltä osin epäonnistunut. Tämä on saattanut osaltaan johtua siitä, ettei kantelijalle, kuten edellä olen todennut, ole ollut määrättyä omaa hänen asioistaan vastaavaa sosiaalityöntekijää. Tästä huolimatta Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän vastuussa olevan viranhaltijan olisi tullut kuitenkin valvoa Villa Keikyän kasvatuskäytäntöjen ja rajoitustoimenpiteiden käyttöä.

4 YHTEENVETO JA TOIMENPITEET

Olen kohdassa 3.2.2 pitänyt kantelijan kanssa tehtyä puhelimen käytösopimusta epäasianmukaisena.

Olen kohdassa 3.2.3 pitänyt kiinnipidosta tehtyjä merkintöjä puutteellisena.

Olen kohdassa 3.2.4 yleisellä tasolla korostanut sijoitetun lapsen sivistyksellisten oikeuksien toteutumista.

Olen kohdassa 3.2.5 havainnut, että kantelijaa koskevat eräät rajoituspäätökset oli tehty lainvastaisella tavalla.

Olen kohdassa 3.2.6 yleisellä tasolla korostanut sijoitetun lapsen oikeutta saada pitää hallussaan itseään koskevat päätökset ja muut merkitykselliset asiakirjat.

Olen kohdassa 3.2.7 yleisellä tasolla tuonut esiin huoneeseen ohjaamiseen ja lapsen eristämiseen liittyviä näkökohtia.

Olen kohdassa 3.2.8 arvioinut Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymän toimia kantelijan sijaishuollon valvonnassa ja erityisesti sitä, miten kantelijan oikeus omaan sosiaalityöntekijään on toteutettu. Valvonnan asianmukaisuuteen liittyy myös se, mitä olen todennut kohdissa 3.2.2, 3.2.3 ja 3.2.5. Näihin seikkoihin Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä ei ole omassa selvityksessään valvovana viranomaisena kiinnittänyt ollenkaan huomiota, mitä pidän kantelijan sijaishuollon valvonnan ja kantelijan oikeuksien toteutumisen näkökulmasta vakavana puutteena.

Olen kokonaisharkinnassani päätenyt siihen, että annan eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n nojalla Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymälle huomautuksen vastaisen varalle kohdassa 3.2.8 selostetuista valvonnan puutteista.

Tässä tarkoituksessa lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni Keski-Pohjanmaan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymälle.